

trennt ist". — Het mikroskopisch onderzoek leerde dat die haar sterk vettig ontaarde gangliencellen bevatte.

In een ander geval van Herpes Zoster, in de streek der linker achtste en negende tusschenribszenuwen, bij een aan marasmus gestorven oude vrouw, werd sterke vaatuitzetting van het achtste en negende ganglion thoracicum. bruine pigmentering, verweeking en samenvloeiing van cellen aangetroffen, Ook de peripherische zenuwvezelen waren korrelig veranderd, met name dicht bij de ganglia; het merg tot onregelmatige klompen samengevloeid, sterk afstekende tegenover de normale verhoudingen aan andere tusschenribszenuwen.

Verder deelt LESSER nog een paar gevallen mede van Zoster-eruptie, *dicht bij de wervelkolom*, bij het bestaan van caries der wervelen, waar secundair ganglia intervertebralia waren aangedaan. Weet men daarbij dat ook bij Zoster faciei ziekelijke veranderingen van het ganglion Gasseri zijn waargenomen, dan wordt het causaal-verband tusschen Zoster en ziekelijke ontaarding der ganglia intervertebralia hoogst waarschijnlijk.

In verband met dezen samenhang tusschen aandoening der ganglia en Zoster verdiept LESSER zich in beschouwingen over de bekende meening, dat die huidziekte slechts in uiterst zeldzame gevallen een mensch tweemaal treft. Wij kunnen daaromtrent hier slechts aanstippen, dat LESSER geneigd is niet te gelooven aan de zeldzaamheid der recidieve. De ziekte komt vooreerst niet zeer frequent voor, en laat vervolgens geen karakteristieke sporen na, welke, vooral na een groot aantal jaren, ons in staat stellen, eene vroegere eruptie met zekerheid te herkennen. LESSER hoopt later aan te toonen dat recidieven van Herpes Zoster niet zoo zeldzaam zijn als men meent.

W. K.

iets over KANKER VAN HET COLLUM UTERI. — *Der Krebs der Gebärmutter*, von C. RUGE und J. VEITH. Mit 7 lithogr. Tafeln, II Theil. Deze Verhandeling is thans met het reeds vroeger door mij gerefereerde 1ste deel als brochure verschenen. *Die Lehre vom primären Krebs des unteren Abschnittes der Gebärmutter.* (*Zeitschrift f. Geb. und Gyn.*, Bd VII, I Heft. 1881.)

Voor een grondige beschouwing der carcinomen, die primair aan het collum uteri voorkomen, is het noodzakelijk, dat er een onderscheid gemaakt worde tusschen de carcinomen der cervix en die der portio vaginalis. Snijdt men zooveel van het collum weg, dat het in de vagina uitmondende gedeelte den vorm van een kegel bezit, waarvan de top door het orific. extern gevormd wordt en de omtrek van het grondvlak even boven de aanhechtingsplaats der vagina gelegen is, dan is het weggesnedene de portio.

Histologisch worden aan deze laatste drie vormen onderscheiden:

1. Het glandulair-carcinoom, dat zich uit erosieklieren ontwikkelt en waarvan men, evenals aan het corpus, twee hoofdtypen aantreft, die op zeer verschillende wijze in elkander kunnen overgaan.

Blijft de primitieve kliervorm, iets wat slechts zelden voorkomt, gedurende het geheele proces behouden, heeft men dus alleen met een onbeperkte klierwoekering te doen, dan zou men weêr van adenoma malignum kunnen spreken. Waar naast de woekering een carcinomateuse degeneratie dezer organen voorkomt, ten gevolge waarvan er eindelijk zuivere epitheelstrengen ontstaan, daar

heeft men het onvervalschte beeld van carcinoom voor zich. Dit ontstaat wel is waar nooit anders dan uit eerstgenoemde erosieklieren 1); doch deze worden niet altijd op denzelfden leeftijd door de degeneratie getroffen. In verreweg de meeste gevallen ontwikkelt zich het carcinoom uit een erosie, die reeds eenigen tijd bestaan heeft; enkele malen slechts worden de *zich vormende* erosieklieren in carcinomateuse massa's omgezet. In dit laatste geval ontstaat een microscopisch beeld, dat somtijds levendig aan de WALDEYER'sche Hautkrebs herinnert, hiermede echter, zooals uit de genese blijkt, niets te maken heeft. Het plaat-epithelium der portio verhoudt zich bij al de genoemde vormen volkomen passief; zoo ook bij den straks te vermelden tweeden vorm. Het eindigt meestal in de nabijheid der nieuwvorming met een sterk verdikten rand; slechts zelden begeeft het zich op de het carcinoom bedekkende, door WALDEYER verkeerd begrepen granulatie-laag.

2. Bindweefsel-carcinoom. In het bindweefsel ontstaan kleine ronde kernen (men ziet geen cellichaam), die weldra in omvang toenemen, ovaal worden en een kernlichaampje verkrijgen; langzamerhand wordt thans een cellichaam zichtbaar, dat sterker groeit dan de kern. Deze nieuwgevormde cel (volgens de schrijvers in alles overeenkomende met een epiteelcel: dus een epiteelcel) krijgt spoedig meerdere kernen en kan zich deelen. De cel of cellen liggen tusschen smallere of bredere bindweefselstrooken. De voorstanders der speculatieve en onbewezene leer, die epiteel slechts uit epiteel laten ontstaan en zij, die meenen dat 't wezenlijke in de carcinomateuse nieuwvorming hierin gelegen is, dat zij zich uit praëxistente epitheliale elementen, van welken aard dan ook, ontwikkelt, zullen dezen vorm misschien tot de sarcomen willen gerekend hebben. Hierin is volgens de schrijvers geen enkel voordeel gelegen; de, zoo men wil, epitheloïde elementen verschillen zelfs maar eenigszins noch in vorm, noch in rangschikking, noch in hun verdere ontwikkeling van de zuivere epiteelproducten. Men zou dus van een sarcoma epitheliale moeten gaan spreken. Maar bovendien uit de wijze, waarop deze nieuwvorming groeit, blijkt, dat zij alle eigenschappen, dus niet slechts klinische, van een carcinoom bezit. Zij verspreidt zich per continuitatem, per contiguitatem en door metastasen. In de beide laatste gevallen nu is het niet eens noodzakelijk, dat de secundaire aandoening gelijksoortig is aan de primaire, d. w. z. het bindweefselcarcinoom kan per contiguitatem of metastatisch als zuiver kliercarcinoom voortwoekeren. Ook het omgekeerde kan plaats grijpen: een kliercarcinoom kan in een bindweefselcarcinoom overgaan.

Tegenover een voortwoekerend carcinoom gedragen zich de klieren, die niet primair bij de nieuwvorming betrokken zijn, niet op dezelfde wijze. Nu eens zijn zij volkomen passief of gaan zelfs door drukking atrofisch te gronde, dan weêr worden zij carcinomateus geïnfecteerd en leveren de bekende epiteelstrengen.

3. De zoogenoemde WALDEYER'sche Hautkrebs, waarbij het tusschen de papillen gelegen epithelium, dus de cellen van het rete Malpighii 't materiaal voor 't carcinoom leveren. De schrijvers zagen hiervan, in tegenstelling met WALDEYER, die het als den 't meest voorkomenden vorm beschrijft, slechts 2 gevallen. Zij houden het voorkomen van dit carcinoom op deze plaats voor toevallig. O. a.

---

1) Dit feit werpt een eigenaardig licht op de COHNHEIM'sche theorie, die *elk* carcinoom uit embryonale kiemen wil laten ontstaan.

is het geval, hun door Dr. MARTIN toegezonden, hiervoor in zekeren zin bewijzend. Het slijmvlies der portio vaginalis had ten gevolge van een prolaps de eigenschappen der uitwendige huid aangenomen.

Het is onmogelijk uit het macroscopische voorkomen der portio-carcinomen te besluiten tot hun histologischen bouw of omgekeerd. Elke woekering, van welken histologischen aard ook, kan zich voordoen onder elken bekenden macroscopischen vorm. Hiervan moet men twee typen onderscheiden: den nog niet beschreven knobbel, waaruit misschien in een later stadium een kratervormig ulcus kan ontstaan, en de diffuse infiltratie, waaruit zich hoofdzakelijk door latere woekering het bloemkoolgezwel vormt.

De weg, dien het portio-carcinoom bij zijne verspreiding volgt, is voor de eerste stadiën zeer scherp afgebakend door de kunstmatige grens, die de schrijvers tussehen cervix en portio gemaakt hebben. De cervix blijft gewoonlijk van de zijde van den spierwand en voornamelijk van die van 't orific. extern, van de carcinomateuse degeneratie verschoond, zelfs lang nadat vagina en parametrium reeds in 't proces betrokken zijn.

Mutatis mutandis kan van de cervix-carcinomen 't zelfde gezegd worden als van de aan de portio voorkomende.

Microscopisch kan hier natuurlijk van een eigenlijke Hautkrebs geen sprake zijn. Men vindt hier dus den glandulair en den bindweefselvorm. Bij dezen eersten kunnen opnieuw drie onder-afdeelingen gemaakt worden: het adenoma malignum, het gewone carcinoom en het in zijn histologische structuur met huidkanker overeenkomende. Dezen eigenaardigen bouw heeft het te danken aan het feit, dat de nieuwvorming niet ingeleid wordt door een woekering der klieren, waaraan zich de carcinomateuse degeneratie aansluit, maar dat deze gelijktijdig de oppervlakkige epiteellaag en de nog niet gewoekerde klieren treft.

Macroscopisch vertoont zich ook hier de nieuwvorming als een circumscript gezwel (knobbel) of een diffuse degeneratie. Zij verspreidt zich bij voorkeur 't eerst naar portio en corpus uteri, eerst later naar parametrium en omliggende organen. Het is van belang te weten, dat zij dikwijls haren weg neemt door den spierwand, zonder tegelijkertijd het bekleedende slijmvlies te inficeeren. Het orific. ext. blijft zelfs in de meeste gevallen geheel intact en waar een cervix-carcinoom zich aan de oppervlakte vertoont, daar heeft het het plaatepithelium der portio, dat altijd geheel passief blijft, doorgebroken.

Voor de diagnostiek dezer aandoeningen willen zij er op wijzen, dat de o. a. door SPIEGELBERG 1) in den laatsten tijd voor het beginnend carcinoom aangegevene symptomen gemaakt zijn volgens de door hem aangehangene theorie over het ontstaan dezer nieuwvormingen en volstrekt niet op ervaring berusten. Symptomen als hardheid der portio, (weekheid is juist in veel gevallen zeer verdacht), onverschuifbaarheid van het slijmvlies, onwerkzaamheid van de geprepareerde spons hebben evenmin als onregelmatige bloedingen, profuse slijm-

---

1) Met SPIEGELBERG wordt door de schrijvers "afgerekend". O. a. SPIEGELBERG heeft, wat zij vroeger over dit onderwerp schreven, niet begrepen. Zij hebben nooit beweerd, dat 't essentieele in het carcinoom een atypische epitheelwoekering zijn zou; maar juist aangetoond, dat degenererende erosieklieren het beeld van atypische epitheelwoekering zeer schoon vertoonen, enz. enz.

afscheidings en niet te genezen erosies iets karakteristieks. Zij kunnen aanwezig zijn bij afwezigheid van het carcinoom en ontbreken in het tegenovergestelde geval. Hoogstens kunnen zij vermoedens doen ontstaan en hebben stellig minder beteekenis dan sommige negatieve symptomen. Op den bodem van een carcinoom bijv. kunnen zich geen follikels ontwikkelen, wel er naast. Uit het vroeger geschetste verloop is gebleken, dat ten minste in het beginnend stadium slijmvlies van portio en cervix nooit gelijkmatig aangedaan zijn. Is dit het geval, dan kan men vrij zeker een carcinoom uitsluiten. Volkomen zekerheid verkrijgt men eerst door het verdere verloop der aandoening, een zeer gevaarlijke methode of door het excideeren van kleine stukjes van het verdachte weefsel, een methode, die niet genoeg kan aanbevolen worden.

Dat het macroscopisch beeld, zoowel van portio- als van cervix-carcinoom verschillen zal, al naarmate er een kleiner of grooter ectropium of een meer of minder gesloten orific. extern bestaat, behoeft geen betoog. De therapie kan slechts operatief zijn. Voor portio-carcinomen zal men meestal met de supravaginale of de eenvoudige trechtervormige amputatie kunnen volstaan; voor een totale exstirpatio uteri zal wel nooit indicatie bestaan. Deze komt in haar volle recht bij eenigszins uitgebreide cervix-carcinomen. Dr. GEYL.

OVER HET BEPALEN DER GRENS VAN DE WERKING DER ANAESTHETICA werd door PAUL BERT in de Académie des Sciences (7 November 1881) het volgende medegedeeld. Indien men de lucht in klimmende verhouding met dampen en gassen, anaesthetische eigenschappen bezittende, bezwangert en haar door een dier laat inademen, zoo komt op een gegeven oogenblik de anaesthesie tot stand; wordt daarop de verhouding van het anaestheticum nog vermeerderd, zoo treedt de dood in. Het tijdstip tusschen de anaesthetische en de doodelijke dosis kan met den naam van „Zone maniable” bestempeld worden. Proeven met het oog daarop genomen leerden, dat bij den hond, de muis, den musch de doodelijke gift het dubbele der anaesthetische bedraagt. Liet PAUL BERT door de drie genoemde diersoorten 9, 6, 9 grm chloroforme, 22, 7.5, 15 grm aethyl bromure, 30, 15, 30 grm amyleen, 37, 12, 18 grm aether, in 100 grm lucht verdampt, inademen, zoo werd daardoor de anaesthesie verkregen, terwijl de dood na de inademing van 19, 12, 18 grm chloroforme, 44, 15, 30 grm aethyl bromure, 55, 30, 60 grm amyleen en 74, 25 en 40 grm aether intrad, terwijl het chlorur-methyl in de verhouding van 21, 12 en 12 pCt met lucht gemengd de anaesthesie en in de verhouding van 42, 22 en 24 pCt geïnspireerd, den dood veroorzaakte. In alle proeven was de afgesloten ruimte, waarin de dieren vertoefden, groot genoeg om, zooals BERT zich uitdrukt, geene „complications asphyxiques” te laten medewerken. De zoogenaamde Zone maniable is somwijlen zeer eng. Dit is vooral waar van het chloroforme. Terwijl 8 grm chloroforme, in 100 liters lucht vervluchtigd, den hond niet anaesthiseeren, dooden hem 20 gram. De speling (l'écart) is dus slechts 12 grm. Bij de aether daarentegen bedraagt de speelruimte tusschen „la dose active et la dose mortelle” bijna 40 grm en daarop moet stellig het mindere gevaar van haar gebruik, uit de chirurgische praktijk bekend, berusten. De mededeelingen der chirurgen over de bij deze of gene operatie verbruikte hoeveelheid chloroforme, zonder in aanmerking te nemen de hoeveelheid welke in de